

Mål & Mæle · 2

17. årgang, august 1994

Dansk sprog - en lavstammet bastard?

Ebbe Kløvedal Reich skriver, at det danske sprog slet ikke kan måle sig med hovedsprogene med hensyn til ordforråd og struktur. Mange er sikkert enige. Men er det rigtigt? Er det danske sprog ringe, eller er det brugernes indsigt, der er begrænset? Læs Erik Hansens svar side 5

Tema: det offentlige skriver til borgerne

To artikler behandler sprogbrugen i breve fra det offentlige til borgerne. Informationsmedarbejder Pernille Jensen giver eksempler på, hvordan brevene fra Helsingør kommune er blevet mere forståelige og venlige. Det er et arbejde, som har indbragt kommunen Statens Informations sprogpris. Side 11

Sprogkonsulent Ingrid Sørensen har spurgt borgere, hvordan de foretrækker, at det offentlige henvender sig, og fremlægger resultatet af undersøgelsen på side 15

Forsvar for Jesus

I julenummeret af Mål & Mæle 1993 skrev Ole Togeby, at Jesus måtte have været et sludrehoved, hvis han er citeret rigtigt af de store evangelister Mattæus og Lukas. Men måske er der god mening i historien om kongesønnes bryllup. Døm selv side 21

Forkortelsernes sære liv

Hvis der er ét sted, forkortelserne flourer, så er det i sprogbrug om edb: RAM, KB, DOS, UNIX osv. Det giver særlig gode muligheder for at botanisere i forklortelsernes herkomst, deres bøjning og sammensætning og for at se, hvornår de accepteres som nye ord. Læs om edb-forkortelser side 24

Sprogligheder..... 2

Det danske sprogs ringhed 5

Et brev er et møde 11

Borgernes mening om det offentliges sprog..... 15

Var Jesus en pædagog? 21

Om edb-forkortelser 24

Skriv rigtig dansk 30

Løsninger 31

Sprogviden 32

Hvad farverigt og varieret ordforråd angår, kan dansk jo slet ikke måle sig med engelsk. Og når det gælder grammatisk og strukturel klarhed, er både tysk og fransk jo dansk overlegen. Dansk er i det hele taget, set fra en bestemt synsvinkel, en mærkelig, lavstammet bastard af et sprog.

Ebbe Kløvedal Reich

SPROGLIGHeder

Sprogligheder

Denne brevkasse handler om sprogligheder. Det er spørgsmål og problemer om sprog, men det er også fine detaljer i sproget som man bliver opmærksom på, og som man vil gøre andre bekendt med. Går I rundt og tænker på sprogligheder, så send et brev om dem til Carsten Elbro, Erik Hansen og Ole Togeby. De vil svare på brevet hvis de kan. Ellers kender de nok nogen de kan sætte til det. Send brevet til:

Pernille Frost

Institut for Nordisk Filologi

Københavns Universitet

Njalsgade 80, 2300 København S

og mærk kuverten Sprogligheder.

? 2000'erne og 2010'erne

Nu, her midt i halvfemserne, søger jeg efter en betegnelse for det første og andet årti i næste århundrede.

Jeg har intet problem med firserne, halvfemserne, tresserne etc., men hvad stiller jeg op med 2000-2009 og 2010-2019, som jeg regner med at opleve?

»Etterne«, »nullerne« og »tierne« er hjemmelavede og lyder også sådan, men findes der andre benævnelser?

I øvrigt tak for et oplysende og underholdende blad, som jeg læser fra ende til anden samme dag, jeg får det.

*Boje Hauch Kaufmann
Frederiksberg*

! Der er ingen alment udbredte navne for de første to årtier af et århundrede i lighed med *tyverne*, *tredverne* osv.

Ganske vist er *tierne* blevet brugt om det andet årti (f.eks. 1910-1919); men

det er 'lidet brugt', som der står i Ordbog over det Danske Sprog.

Denne lakune i ordforrådet rammer i øvrigt også aldersangivelser. En person kan være i tyverne, tredverne osv., men ikke i »tierne«.

En mulig forklaring er, at tallene fra og med 21 er oplagt sammensatte, *en-og-tyve* osv.; hvorimod 10 ikke så let genkendes i tallene fra 11 til 19. *Elleve* kan ganske vist spores tilbage til 'en over 10'; men det er jo ikke umiddelbart til at gennemskue. På engelsk kan man godt være 'in the teens', men så er man mellem 13 og 19 år, hvor afledningen af 10 er lettest at se.

Du kan selvfølgelig godt opfinde dine egne betegnelser og risikere at blive misforstået eller at distrahere modtageren med dit udtryk. Men for det meste vil det være mere praktisk at bruge en omskrivning, som f.eks. det første årti eller det andet årti (af det 21. århundrede).

CE

NYHED
Højt frugtindhold
Frisk frugtmag
Kan ikke laves
bedre selv

? Selv i passiv

Vil Mål & Mæle ved lejlighed kommentere sidste del af ovenstående udsagn om en solbærmarmelade - som jeg i øvrigt synes, jeg *kan* lave bedre selv - solbærmarmelade altså!

*Venlig hilsen,
Rigmor Poulsen, Stenstrup*

! Den sidste sætning er ganske rigtig meget pudsig og ikke korrekt dansk.

Man kunne forestille sig at fabrikkens første udkast var noget i retning af *De kan ikke lave den bedre selv*. Men så har man diskuteret om man egentlig var *Des* eller *dus* med kunderne, og problemet kan være løst ved at man vendte sætningen om til passiv. Så forsvinder sætningens grundled nemlig, og spekulationerne om *De* og *du* undgås: (*den*) *kan ikke laves bedre selv*. Man har bare glemt at fjerne *selv* som jo var hægtet direkte på det nu forsvundne grundled.

Man kan lave tilsvarende mislykkede sætninger: *de læste begge bogen på en aften – bogen blev begge læst på en aften*. Men det er ikke altid det går så galt: *de sprang med vilje Jensen over: med vilje* går entydigt på grundledet *de*, men det hindrer ikke at sætningen *Jensen blev med vilje sprunget over* er fuldt acceptabel og forståelig, skønt *de* er forsvundet. Og på samme måde: *man starter alarmen ved at trykke på den røde knap – alarmen startes ved at trykke på den røde knap*. Korrektheden af den type sætninger har været diskuteret tidligere, men de regnes nu for korrekte af de fleste.

Men tilbage til marmeladen! Det mærkelige *selv* har faktisk en vis funktion i sætningen. Prøv at sammenligne med *Kan ikke laves bedre*. Det er bare sløv reklamerutine: »Vores er det bedste i verden«, og det var slet ikke det der var meningen. Meningen er at endog den fermeste og omhyggeligste husmoder ikke kan lave en marmelade som er bedre end dette industriprodukt – og denne betydning får marmeladefabrikken mast frem ved hjælp af det gale *selv*.

Jamen, hvordan ville en korrekt passivsætning med samme indhold egentlig se ud? Man kunne fx skrive *Kan*

ikke laves bedre af Dem/dig selv - men så har vi alligevel *De/du*-problemet. Hvad så med *Kan ikke hjemmelaves bedre*? Det ville være en god løsning, hvis vi altså havde haft udsagnsordet *hjemmelave*. Og sådan kunne man blive ved: *Kan ikke laves bedre af den mest erfarne hjemmesylter* - men godt bliver det ikke.

Fabrikkens *Kan ikke laves bedre selv* er ganske vist forkert dansk, men det er kort og fuldstændig entydigt.

EH

? På Herrens mark

Hvordan og hvornår er dette udtryk kommet til at betyde »hjælpeløs«? og hvordan fandt I ud af det?

Med venlig hilsen
Poul Paludan,
Dragør

! Udtrykket *være på Herrens mark* ser ud til at være opstået i dansk i begyndelsen af 1970'erne, skønt det kunne se meget ældre ud.

Betydningen er 'være på bar bund', 'være rådvild el. hjælpeløs', 'være i knibe', og udtrykket er ikke kendt i andre betydninger, så der er ikke tale om noget betydningsskift.

Dansk Sprognævn, adskillige sprogforskere, journalister og mange andre har stået på hovedet i danske og fremmede ordbøger og andre sprogkilder, men har opgivet at finde en forklaring på vendingens oprindelse. Eller rettere sagt: der findes en snes gode og fantasifulde forklaringer, men ingen som sprogforskningen kan fæste lid til. Så desværre...

Forfatteren Erik Aalbæk Jensen udgav i 1990 romanen »På Herrens mark«, men han oplyser på smudsomslaget at han heller ikke kender udtrykkets oprindelse.

Der er efterhånden lagt så meget energi i forsøg på at løse gåden om op-rindelsen til *Herrens mark* at vi nok må indse at vi aldrig får problemet opkla-ret.

EH

? Blade eller bladre

I en annonce i et blad, der udsendes over det ganske land, står der bl.a.:

»Hvis du bladrer videre til næste side...«

Annoncen skal givet opfattes seriøst, og da jeg tror, tekstforfattere i langt de fleste tilfælde er ret sprogbevidste, un-drer brugen af »bladre« mig. Det er i husets Nudansk Ordbog, 11. udgave 1982 forsynet med »(spøg.)«.

For at prøve mine omgivers viden spurgte jeg bl.a. to bibliotekarer på to forskellige biblioteker, hvordan de så på brugen af ordet »bladre«. Den ene så i alt fald uvenligt på mig og mente, at det var korrekt. Den anden smilede venligst og havde følgende kommentar: »Jamen, jeg troede da, det hed sådan.«

Hvordan ser Mål & Mæles redak-tører på det?

Venlig hilsen
Lise Holm
Aalborg

! Udsagnsordet *bladre* er ikke ukorrekt, og det har været med i retskrivnings-ordbøgerne siden 1891 ved siden af *blade*. Ordbog over det Danske Sprog bind II (1920) oplyser at de to ord be-tegner den samme handling, nemlig at vende blade i bøger, aviser og andre tryksager, og at *bladre* er en spøgende form.

Men det var for over 70 år siden, og i mellemtiden har *bladre* skiftet bety-dning, nemlig til det at blade planløst og adspredt – i modsætning til den målbe-vidste læsers systematiske bladen.

I eksemplet, »Hvis du nu bladrer vi-dere til næste side ...« er der noget der ikke stemmer med betydningsbeskri-velsen: Man kan ikke *bladre* fra én side til en anden, der skal flere til for at det kan blive planløst og adspredt. Derimod kan man udmærket *blade* fra én side til den næste.

Men: det ser i høj grad ud til at *bla-dre* er ved at skifte betydning en gang til. Mange – og det ér mange – yngre danskere bruger nu i skrift og tale *bla-dre* både om den systematiske og den planløse bladen. *Bladre* har altså over-taget begge ords betydning, og det ser man af eksempler som det ovenstående og af bibliotekarernes reaktion. Jeg ser også at brugerhåndbogen til edb-pro-grammet Microsoft Windows (1992) side 468 skriver: »Du kan bladre gen-nem en fil kort for kort« og på næste side: »Brug nedenstående taster til at bladre igennem kortene i Kartotek«. Her er det netop ikke en usystematisk og ukoncentreret bladen. *Bladre* er ty-deligvis ved at skifte betydning, og *blade* er på vej ud.

Det er der ingen grund til at glæde sig over. For det første er det uheldigt at en betydningsnuance går tabt (eller i al fald må udtrykkes betydelig mere besværligt). For det andet bliver der vanskeligheder med bydemåden, som slet ikke er så sjælden netop i dette ud-sagnsord: *Bladr venligst om til side 42 – Tag jeres bøger og bladr hen på af-snittet om den franske revolution*. Værst er det naturligvis i skrift, men alligevel! I øvrigt har jeg på fornem-melsen at man snyder og bruger byde-måden af *blade* i stedet for: *Blad ven-ligst om til side 42*. Alt i alt et lille minus for sproget.

Der er nok ikke noget at gøre ved det – uanset hvor mange alvorsfulde pegefingre vi hæver.

EH

Det danske sprogs ringhed

– eller de dansktalendes ringe kendskab til deres sprog

I sangen »Langt højere Bjerge« siger Grundtvig

Langt højere, ædlere, finere Sprog
skal findes på Fremmedes Tunge

og udtrykker dermed også mange nutidige danskeres syn på deres modersmål. Det er ikke rigtig noget, sammenlignet med de prægtige tungemål som omgiver os: det elegant rapkæftede franske, det smarte og strømlinjede engelske, norsken der klinger som lærkesang og fossebrus mellem fjeldtoppene, tyskens tunge og strenge værdighed.

Det er muligt at der er lidt forbehold og underfundighed hos Grundtvig - læg fx mærke til det lille *skal*. Et sikrere udtryk for den skråsikre vankundighed finder vi hos Ebbe Kløvedal Reich:

Hvad farverigt og varieret ordforråd angår, kan dansk jo slet ikke måle sig med engelsk. Og når det gælder grammatisk og strukturel klarhed, er både tysk og fransk jo dansk overlegen. Dansk er i det hele taget, set fra en bestemt synsvinkel, en mærkelig, lavstammet bastard af et sprog. (Danskernes identitetshistorie, C. A. Reitzel 1993 p. 336)

Hvad kan være grunden til denne udbredte ringeagt for modersmålet?

Der er sikkert årsager der ligger uden for det rent sproglige: Snobberi for det udenlandske, traditionen for at vi ikke tager os selv rigtig alvorligt, generthed over at vi er så få og små osv.

Men der er også noget der skyldes fejlbedømmelser af det rent sproglige.

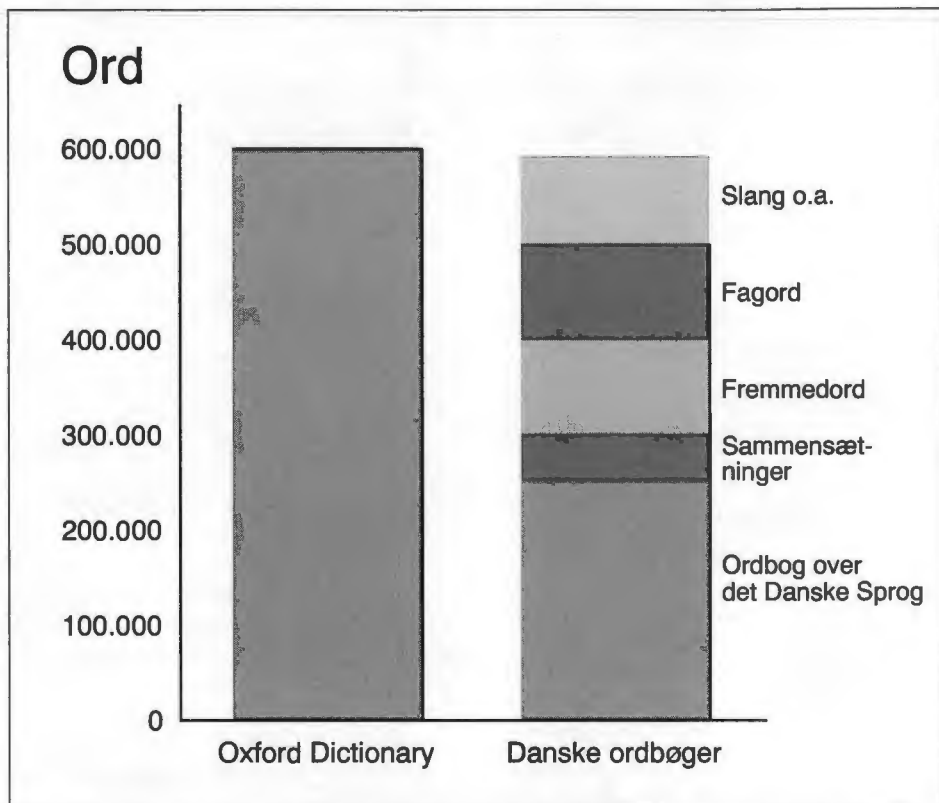
Ordbøgernes størrelse

Lad os først se på det med ordforrådet. Det er nærmest meningsløst at sætte tal på en persons eller et sprogs ordforråd, men sammenligner man ved at veje ordbøger på en køkkenvægt, er det tydeligt at tyske, franske og især engelske ordbøger er meget større og tungere end de danske.

Men det kommer først og fremmest af at ordbøger på de store sprog kan sælges i kolossale oplag, sammenlignet med danske ordbøger. Derfor er der råd til at gøre dem større. De er simpelthen redigeret efter andre principper end de danske.

Tag nu Ordbog over det Danske Sprog 28 bind (1919-56). De indeholder mindst 250.000 opslagsord, men det er jo ikke meget sammenlignet med The Oxford Dictionary's 600.000. Men ODS er – især i visse perioder af sin tilblivelse – meget tilbageholdende med at optage fremmedord, og da den kun foreligger i 1. udgaven, er der ikke kommet nye ord til siden. Man er derfor i fuld gang med at udarbejde et supplement til ODS, og det første af 5 bind kom i 1992.

I tallet 250.000 indgår ikke de talrige sammensætninger i ODS, som lige nævnes, men ikke bruges som opslagsord fordi de er uproblematisk og uinteressante. *Vandbygning* er opslagsord i ODS, men til artiklen hører også *Vandbygningsanlæg, -arbejde, -direktør, -entreprenør, -fag, -inspektør, -kunst, -kyn-dig, -lære, -teknik, -værk og -væsen*. Vi antager beskedent at der kun er 50.000 af dem, og så er vi oppe på 300.000 ord.

De største danske ordbøger er nok mindre end de engelske, men derfor kan der godt være lige så mange forskellige ord i dansk som i engelsk.

Ludwig Meyers danske fremmedordbog (8. udgave 1924) indeholder ca. 87.500 opslagsord. Dem kan man lægge oven i ODS og dertil de 10.000 ord der er kommet til siden disse ordbøger blev færdige, og så har man straks 400.000 ord.

Hvis vi yderligere i vore ordbøger kunne tillade os at tage mange flere gamle, lidet brugte eller meget specielle ord med, og mange flere varianter af de almindelige, så ville danske ordbøger såmænd blive lige så imponerende som de tyske, franske og engelske – eller i al fald komme godt på den anden side af de 400.000 ord.

Man kunne tage slangord med (fx

studenterkaviar), eller »kometord«, dvs. ord der forsvinder efter kort tid (fx *muzakalsk*), eller de store klassikerens engangsdannelser (fx *Ildstjerne-Hale* (Sophus Claussen)).

Endelig er der ordene fra de specielle faglige områder (fx *kartoffelnematod*). Det blev i 1971 beregnet at der på det tidspunkt var ca. 100.000 særlige fagord, og at dette ordforråd øges med 1,5 % om året. Lad os være beskedne og kun regne de almindeligste med; det giver med sikkerhed 100.000 ord, og så er vores ordbog oppe på mindst 500.000. Herfra er der jo ikke særlig langt til Oxford!

Men som sagt, på grund af de små

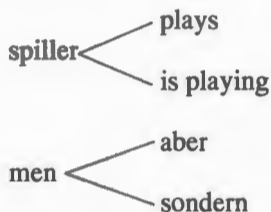
oplag og de høje priser, kan danske ord-bøger ikke yde nogen videre service over for krydsogtværsløserne eller scrabble-spillere, så ordbøgerne må give afkald på en stor del af det meget specielle som fylder godt op i de store sprogs ordbøger.

Konvergens og divergens

Går vi til enkelthederne i sprogsammenligningen, ser vi hvorfor der også her opstår den illusion at dansk er mindre raffineret end de andre sprog; vi har fx ikke så mange og fine betydningsnuancer, mener mange, og grammatikken er grov og primitiv i sammenligning.

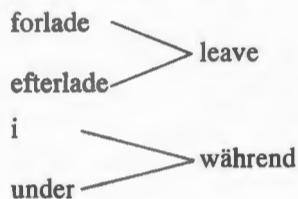
At *hund, kat, hest, ko* svarer nøje til *dog, cat, horse, cow* på engelsk er ikke noget pædagogisk problem. Det er et glosespørgsmål slet og ret. Men i en del tilfælde gælder det at der til ét dansk ord svarer flere i det fremmede sprog. Til dansk *lære* svarer engelsk *teach* og *learn* og tysk *lehren* og *lernen*. Det danske *flere* skal på engelsk hedde enten *more* eller *several* og tilsvarende på tysk *mehr* og *mehrere*. Hvad der på dansk hedder *nægte*, skal på tysk efter ganske bestemte regler gengives som *verneinen, leugnen, sich weigern, verweigern* og på engelsk som *deny* og *refuse*, og der er ikke frit valg!

Det er det man kalder det divergente synspunkt. Ét element i modersmålet, flere i det fremmede sprog:

Det er indlysende at det er de divergente forhold der skal studeres nøje i fremmedsprogsundervisningen. Hvor det fremmede sprog er mere opdelt end dansk, der har vi problemerne. Koncentrationen om disse problemer giver eleverne det indtryk at de fremmede sprog overalt har flere udtryksmuligheder – flere ord – end dansk.

Men har man prøvet at undervise udlændinge i dansk, opdager man hurtigt at dette også er en illusion. Udlændingene skal netop interessere sig for de områder hvor dansk er mere differentieret end deres eget modersmål, for her har de problemerne. Hvad der for udlændingene er divergente forhold, bliver fra vores synspunkt konvergente:

trægulv	plancher
parket	parquet
flisegulv	carreau
gulv	?

Der mangler et ord for 'gulv' i fransk.

Engelsk klarer sig stort set med ét ord (*think*) hvor vi vælger mellem *mene*, *synes* og *tro*, som har hver sin distinkte betydning: *jeg mener det er for dyrt* – *jeg synes det er for dyrt* – *jeg tror det er for dyrt*.

Konvergens og divergens spiller også en rolle når vi ser på udtalen. Engelsk og tysk har fx både stemt og ustemt s: *sink/zink*, *reißen/reisen*, mens dansk kun har ustemt s. Til gengæld er rækken af de danske vokaler mere differentieret end i noget andet europæisk sprog: de tre trin i *mile* – *mele* – *mæle* for slet ikke at tale om de fire i rækken *ugle* – *Ole* – *åle* – *årle* er virkelig et problem for udlændet. De fleste kan klare forskellen mellem *mile* og *mæle*, men forskellen mellem *mile* og *mele* og mellem *mele* og *mæle* kræver stor træning. Ligesom stødet. Til at begynde med kan udlændinge slet ikke opfatte udtaleforskellen mellem *bønder* og *bønner*, og man skal have øvet sig længe før man også kan gengive stødet – på de rigtige steder!

Grammatisk og strukturel klarhed

Også i grammatikken er der masser af den slags tilfælde hvor dansk har en skelnen som udlændinge kan have stort besvær med at finde ud af.

Vi har fx tre passiver i dansk: *hentes* – *bliver hentet* – *er hentet*, og det er der ikke mange der gør os efter. Vi skelner altså klart mellem *avisen skal hentes* – *avisen skal blive hentet* og mellem *avisen blev hentet* – *avisen er hentet*, og det er skam ikke så ligetil.

For folk med fx romansk eller slavisk baggrund er det ret svært at forstå hvad forskellen er mellem *han spiste* og *han har spist*, for der er ikke noget i deres sprog som svarer nøje hertil. Selv noget så ligetil som *Lise brugte hendes penge* og *Lise brugte sine penge* er svært og mystisk for de fleste udlændinge. Og

hvorfor er vi helt sikre på at der er trykstærkt *er* i

der 'er en telefon ved havnen

men tryksvagt i

der _oer en sælhund i havnen igen

Det er et hyr at forklare en udlænding reglen for dette, men det kan lade sig gøre.

Eller se på denne konstruktion, som er ganske almindeligt dansk tale- og skriftsprog: *havebordet tror jeg ikke, vi kan hindre, at de tager med*. Sætningens førsteled, *havebordet*, er genstandsled for udsagnsleddet to bisætninger længere til højre. Denne »sætningsknude« er der ikke mange sprog der har, og os giver den mulighed for meget smidig pointering i tale og skrift.

Tænk også på at vi har ét ord, *måtte*, som dels betyder 'have tilladelse til', dels det modsatte, nemlig 'have pligt til'. Altså svarende til engelsk *may* og *must*, tysk *dürfen* og *müssen*. Men vi er aldrig i tvivl om hvilken betydning der foreligger, for det holder grammatikken nøje styr på: *hvis jeg må komme i eftermiddag* (tilladelse) - *nu må du skynde dig lidt* (pligt).

Det hænder også at beundringen for et raffinement i det fremmede sprog får os til at overse at vi har det samme i dansk. Tag nu fx det engelske par *more* ('flere') og *several* ('adskillige'), som vi allerede har været inde på. Vi har faktisk det samme på dansk. Og oven i købet skelner vi mellem *fler(e)* og *mer(e)*, hvad man jo ikke gør på engelsk: *Lise har mer(e) energi end Ole* – *jeg kan godt lide det mere krydrede*. *Lise har fler(e) søskende end Ole* – *vi traf flere kendte politikere*.

Normaliseringens effekt

Et andet forhold der gør at danskere er tilbøjelige til at tro at andre sprog er

højere, finere og ædlere end dansk, er noget der hænger sammen med undervisningen.

Vi diskuterer ustandselig de konkurrerende former i vores sprog. Hedder det *vores* eller *vor*? *Forpligtede* eller *forpligtige*? Hvorfor siger nogle *han er hurtigere end jeg* når det naturlige er *...end mig*? Skal vi skrive *resurse* eller *ressource*? Hvad er det rette: *efter at vi var gået* eller *efter vi var gået*? Man kunne blive ved, og det gør man.

Når vi bliver undervist i et fremmedsprog, oplever vi at det går efter helt anderledes faste regler end dansk. Der er remser og bøjningsmønstre og en logisk og klar syntaks. Det skal være sådan og sådan, ikke noget med begge dele eller tvivl om hvad der er rigtigt. Lære- og håndbøger lyser af grammatisk og strukturel klarhed, og danskerne bøjer hovedet i beundring for det fremmede og ydmyg undseelse over det hjemlige.

Men det er igen ren illusion. Når man underviser i et fremmedsprog, så forenkler man, over for både begyndere og viderekomne. Det gør man for at kunne formulere regler, lave remser og opstille klare og illustrative mønstre for eleverne. Det kan kun lade sig gøre hvis man ser bort fra de fleste undtagelser, dobbeltformer og ubeslutsomheder i sproget. På den måde kommer fremmedsproget til at fremstå som noget langt mere regel- og principfast end det er.

Nøjagtig det samme gør de lærere der underviser udlændinge i dansk. De gør deres elever en tjeneste ved at vælge mellem *vor* og *vores*, så de ikke skal ulejlige sig med at træffe beslutning selv. Hvis eleverne kender formen *forpligte*, er det ret ligeegyldigt med den anden. Det er også tilstrækkeligt med én stavemåde, fx i tilfældet *resurse/ressource*, og én udtale: man behøver ikke at bebyrde eleverne med dobbeltheden

mer/mere og *fler/flere*, når nu skriften kun har *mere* og *flere*. *Han er hurtigere end jeg/mig*: man lærer dem det ene eller det andet, enten det der svarer til forholdene i en del andre sprog (*...end jeg*) eller det som de fleste danskere vitterlig siger (*...end mig*).

Kigger man i en lærebog i dansk for udlændinge, fremstår vort modersmål såmænd som et sprog efter fast køreplan på grammatikkens skinner. Dette er lige så lidt sandheden om dansk som det er sandheden om andre sprog.

Men sammenligner man det faktisk eksisterende dansk med en forenklet og normaliseret udgave af fremmedsproget, så er det klart at man kommer til et galt resultat.

Dette kan kun blive korte isolerede eksempler, men en større samlet fremstilling af det danske ordforråd og den danske grammatik kan systematisk vise at dansk er et ganske almindeligt veludviklet sprog med et stærkt differentieret ordforråd og en kompliceret, præcis og fintfølede grammatik - lige som fx engelsk, fransk og tysk.

Forskning og undervisning

Det er først i løbet af de sidste ca. 30 år at udlændinge uden for Norden for alvor er begyndt at interessere sig for at studere og lære dansk. Det var hverken sprogforskningen eller lærerne forberedt på. Hidtil havde sprogforskerne skrevet danske ordbøger og grammatikker for danskere, og dansklærerne havde undervist danske elever i deres modersmål.

Da undervisningen i dansk for udlændinge skulle i gang, havde lærerne for lidt forskning at bygge på, og deres teoretiske kendskab til dansk var stort set begrænset til det man skulle bruge for at undervise danske elever. Yderligere var man nødt til at ansætte en del

lærere hvis eneste kvalifikation var at de talte dansk. Denne kategori af lærere, som altså manglede al teoretisk indsigt, var tilbøjelige til at sige til deres elever at der ikke rigtig er regler for dansk, det er noget man må se at få på fornemmelsen.

Dette ukvalificerede sludder bidrager naturligvis til vrangforestillingen at dansk er et udflippet, udisciplineret og mindreværdigt sprog.

Der er sket meget i udforskningen af det danske sprog de sidste 25 år, og fremmedsprogspædagogikken blomstrer som forsknings- og uddannelsesområde. Derfor er der også kommet masser af dygtige dansklærere til, kyndige folk som ikke markedsfører dansk som et loppemarked eller sammenligner sproget med en lavstammet bastard.

Findes der dårlige sprog?

Et dårligt sprog må, lige som en dårlig skruenøgle, et dårligt hus eller en dårlig stol, være et sprog der ikke opfylder sit formål, nemlig at tjene som meddelelsesmiddel om den omgivende verden og som udtryk for tanker og følelser.

Der er intet der tyder på at der findes sprog af ringere kvalitet, altså sprog som hindrer tanker i at blive tænkt og meddelelser i at blive meddelt fra et individ til et andet. Eller som besværliggør disse processer. Der findes naturligvis mennesker som er elendige til at bruge deres sprog, men dette er ikke sprogets skyld.

Og hvis man hører en landsmand erklære at han absolut ikke kan udtrykke sig klart og præcist på dansk, men altid er nødt til at ty til fransk eller engelsk, så kan man godt regne med at han bare er dårlig til dansk og sandsynligvis endnu ringere til fransk og engelsk, siden han selv kan tro at han er bedre til det end til dansk.

Men selvfølgelig er ikke ethvert

sprog uden videre egnet til hvilket som helst formål. Skulle man fx nedsætte sig som fanger i Grønland og kommunikere på fransk med andre fransktalende fangere, ville man hurtigt opdage at det duer fransk ikke rigtigt til. Men der er intet i vejen for at fransk i løbet af nogen tid kan forbedres, bl.a. ved supplerings af ordforrådet, så det bliver lige så velegnet som grønlandsk.

Det er det vi kan iagttage i det danske sprogs tusindårige historie: Sproget skal hele tiden løse nye opgaver, så der kan kommunikeres om kristendom, verdenslig lærdom, politik, filosofi, teknik osv. Hver gang noget nyt dukker op i historien, skal sproget indrette sig, og det gør det så.

Der er intet som det danske sprog ikke kan klare!

I den artikel som indledningscitatet er taget fra, opfordrer Ebbe Kløvedal Reich sine landsmænd til at agte og elske det danske sprog. Men når sproget er en lavstammet bastard, må det jo blive en agtelse på trods og en medlidende kærlighed.

Imidlertid er det et galt signalement. Det danske sprog er en højtbåren jomfru og en ædel kongebrud, og det kræver ingen overvindelse at agte og ære hende.

*Erik Hansen, f. 1931
professor i dansk sprog
Københavns Universitet*

Et brev er et møde – også når det offentlige er afsender

Når vi i Social- og sundhedsforvaltningen i Helsingør sidste år tog fat på sproget i vores breve til borgerne, så var det ikke fordi vi ønskede at gå sprogkunstnere og sprogrøgttere i bedene.

Næh, vi var bare grundigt trætte af, at mange kontaktede os for at få »oversat« de breve, vi sendte til dem. Det var spild af både deres og vores tid, og det skabte irritation. Og irritationen stillede sig i vejen for vores ønske om, at folk skulle være tilfredse med den kontakt, de havde med os. Uanset om mødet havde et glædeligt eller trist udgangspunkt, så skulle kontakten være i orden.

»Tak for brevet!«

Mange hundrede standardformuleringer blev gået efter i sømmene. Vi lugede ud i indskudte sætninger, passiver og omvendte ordstillinger. Vi satte punktummer. Vi erstattede lange ord med korte. Vi holdt op med at skrive »herved bekræftes modtagelsen af Deres skrivelse af d.d.« og begyndte at skrive »Tak for brevet«. Og breve var ikke længere anonyme, kopierede standardskrivelser – de blev breve fra menneske til menneske, med venlig hilsen.

Arbejdet med at gøre brevene bedre gjorde os klogere på andet end svære ord, sætningslængder og syntaks.

Vi er blevet mere opmærksomme på forskelle og ligheder mellem kontakt ansigt til ansigt og skriftlig information. Vi møder hinanden i sproget – når vi sidder overfor hinanden, og når vi sender og modtager et brev. Et brev er også et møde. I den direkte, mundtlige kontakt kan kropssprog og øjenkontakt

både formilde og formidle. Og vi kan umiddelbart aflæse reaktionen, når vi fortæller noget. Vi kan, hvis ellers vi er dygtige, få en fornuftig dialog igang. Men når vi skriver til folk, så er det kun de nøgne, skrevne ord, der tæller. Sammen med rudekuverten og det officielle brevpaper.

Afstand og kontakt

Når jeg tænker på, hvor mange kroner både offentlige og private virksomheder har brugt på modernisering af brevpaperet, og det, man under ét kalder »den grafiske identitet«, så er det i grunden forbløffende, hvor lidt opmærksomhed der er om, hvad designprogrammet skal *formidle*. Mange offentlige virksomheder er faldet i den grøft, hvor designet bliver for »glat«, for »pænt« og for afstandsskabende. Andre steder har for eksempel kommuner og amter overtaget den mest platte reklame-æstetik – tilsyneladende ud fra håbet om at kunne konkurrere med tilbudsaviserne fra den lokale discount-butik.

Både sprog og design kan såvel skabe afstand som kontakt. Når vi ønsker kontakt, så er der flere grunde: Vi vil spare tid, både borgerens og vores egen. Det gør vi ved at skabe en direkte, god kommunikation, hvor vi slipper for blokeringer, aggressioner og misforståelser.

Men det er også et spørgsmål om almindelig høflighed: der er ingen grund til at folk skal føle sig uvidende og utilstrækkelige, når de modtager et brev fra en offentlig virksomhed. Og guderne skal vide, at vi allesammen kan komme til at føle os dumme, hvis vi bliver mødt

med en gang blandet kancellistil, akademiker-jargon, fag-swahili og management-ordgyderi. Offipyk, med andre ord.

En hel masse mennesker har virkelig alvorlige problemer. Hver ottende dansker er funktionel analfabet. 47% af befolkningen ønsker mere letforståeligt sprog i henvendelser fra det offentlige, viser en undersøgelse af danskernes læsefærdigheder fra 1991. Paradokset er, at vi lever i et informationssamfund, men at færre og færre kan gennem- og overskue informationerne. I den sammenhæng har det offentlige en kæmpe forpligtelse: Vi skal *også* skabe kontakt til den funktionelle analfabet og de andre dårlige læsere. Det er også dem, der betaler vores løn. Vi er til for dem.

Den forpligtelse kan vi ikke leve op til alene ved at hælde flere penge i kommunikationen. Det offentlige står nemlig i det dilemma, at den typiske skatteyder mener, at vi skal holde igen, vi er blevet for store, dominerende og pengeslugende. Men den samme skatteyder har af og til en anden hat på. Så er han/hun pludselig en krævende bruger, der synes, at vores service er for ringe, vores åbningstider for korte og vores ventelister for lange.

Vores praksis, og de signaler, vi udsender, skal passe både til den nærige skatteyder og den krævende borger! Da folk i almindelighed ikke er skizofrene, så skal vi forsøge at tale til »fællesnævneren«, nemlig den skatteyder, der gerne vil ha' noget for pengene og sam-

Før:

Da Hjælpemiddeldepotet, Helsingør Kommune, har købt det fra Esbønderup udlånte hjælpemiddel, bedes De venligst underskrive kopien af vedlagte bevilgning/udlånsklæring og returnere denne.

Samtidig beder vi Dem påklistre medsendte mærkat ovenpå Esbønderups mærke på hjælpemidlet.

Med venlig hilsen

Efter:

Angående Deres kørestol

Helsingør kommunes hjælpemiddeldepot har købt den kørestol, De har lånt fra Esbønderup Sygehus.

Vi beder Dem derfor om at underskrive den medsendte bevilling/udlånsklæring og sende den tilbage til:

Helsingør kommune
Hjælpemiddeldepotet
Birkedalsvej 27
3000 Helsingør

Vi beder Dem samtidig om at klistre det medsendte mærkat ovenpå Esbønderup Sygehus' mærke på Deres kørestol.

Venlig hilsen

tidig stiller krav til den offentlige service.

Rugbrøds-kommunikation

Det virker, som om mange kommuner har haft lettere ved at finde penge til farvestrålende brochurer, videoer og store annoncer, end til at forbedre den daglige »rugbrøds-kommunikation« med borgere.

Alle disse husstandsomdelte visitkort er ikke bare dyre, de er tit også utroligt kedelige. »Så gode er vi«, kunne være den fælles overskrift for masser af intetsigende præsentationer af offentlige systemer. »Tak, vi vil hellere selv finde ud af, hvor gode amtet, sygehuset, gymnasiet eller kommunen er« er det naturlige svar. Lad det komme an på en prøve: Borgeren vil hellere selv sidde i dommerpanelet end lade sig spise af med selvtilfreds markedsføring. Der skal være nødvendighed og ærlighed i

Før:

Modtagelsen af Deres skrivelse af 12.12.1993 bekræftes herved.

Deres skrivelse er oversendt til Teknisk Udvalg, hvorfra De vil høre nærmere.

Med venlig hilsen

Efter:

Jeg har modtaget dit brev af 12.12.1993.

Jeg har nu sendt dit brev til Teknisk Udvalg. Så snart jeg får svar derfra, vil du høre fra mig.

Venlig hilsen

det, når det offentlige informerer. Vi skal have en historie at fortælle, og vi skal ikke informere om os selv, om institutionerne, men om det vi gør.

Troværdighed er ikke en vare, der kan købes. Nok så mange kulørte tryksager og smarte pr-tiltag kan ryge direkte på lossepladsen, hvis ikke de afspejler praksis. De breve, vi skriver til borgerne, er nu engang en fundamental del af vores kommunale kommunikation. Og det er vigtigt, at kommunikationen hænger sammen, for information, der er i splid med sig selv og virkeligheden, er næsten værre end ingen information.

Hvis borgerne skal have brevet fra kommunen oversat, ikke kan komme igennem på telefonomstillingen, og først kan få en tid om tre måneder, hvad nytter det så at kommunen taler pænt om borgernes behov? Eller at kommunen proklamerer, at borgerne er individer, når de bliver bedt om at trække et nummer, og så i øvrigt kan redegøre for deres problemer ved en skranke, hvor alle kan lytte med?

Aflæring

Hvorfor skal en klient i en socialforvaltning belemres med et begreb som *remonstration*, når vi lige så godt kan skrive, at vi har vurderet sagen igen? Og hvorfor skrive »I anledning af, at man fra Jordemodercenteret har fået meddelelse om, at De har født,....« når »Tillykke med barnet« er mere nærliggende? Og hvorfor »fremsendes«, »videresendes«, »hvorfra«, »behjælpelig«, »påregne«, »imødese«, »rette henvendelse«, »vedrørende«, »i henhold til«, »på given foranledning«, »den af udvalget truffe afgørelse«, når vi i vores almindelige, daglige talesprog har ord og vendinger, der er lettere at forstå?

Vores opgave var – og er stadig – at få

Før:

For at kunne behandle din dagpengesag, skal jeg bede dig om at fremsende dokumentation for forventet fødsel (f.eks. vandrejournal), også hvis du har født.

Det kan oplyses, at din dagpengesag ikke kan behandles, før denne er os i hænde.

Med venlig hilsen

Efter:

Dokumentation for forventet fødselsdato

Da du har ret til dagpenge fra 4 uger før den forventede fødselsdato, beder jeg dig om at sende kopi af vandrejournal, eller på anden måde dokumentere den forventede fødselsdato.

Din dagpengesag kan ikke behandles, før vi har modtaget dokumentation.

Venlig hilsen

medarbejderne til at skrive det sprog, der er deres eget, og som falder dem naturligt. Så bliver brevene lettere at forstå, og både borgerne og de ansatte sparer tid. Medarbejderne skal finde tilbage til det sprog, de brugte, inden de blev skolet i den gumpetunge, kommunale udgave af kancellistilen. Og sådan en »aflæring« er skam ikke så let. Vores mål er et ligefremt, enkelt, venligt og forståeligt sprog, og et af midlerne er at vænne sig til også at se på modtagerens behov: Hvad er vigtigst for ham/hende,

der læser dette brev? Det skal gerne afspejles i brevets opbygning, i stedet for den traditionelle, juridisk prægede rækkefølge, hvor afgørelsen først kan ses nederst på side 3.

Så lever vi hellere med kommafejl og skønhedspletter hist og her.

Som parallel til funktionel kommatering prøver vi at indføre funktionelle breve. Og et brev er funktionelt, hvis mødet mellem afsender og modtager fungerer godt. Også når afsenderen er det offentlige.

*Pernille Jensen, f.1957
Informationsmedarbejder i
Helsingør Kommune*

Borgernes mening om det offentliges sprog

I mange år har administrationssproget (kancellisproget) været kritiseret for at være svært læseligt og uvenligt i sin tone. Blandt fagfolk inden for sprogvidenskaben er der stort set enighed om hvad der er i vejen med administrationsproget – altså om diagnosen. Fagfolkene har også været enige om hvordan sproget skal se ud, hvis det skal være let læseligt og venligt i tonen. Men ingen har hidtil gjort sig den ulejlighed at spørge borgerne, modtagerne, om hvad de synes.

I forbindelse med et undervisningsprojekt i en kommune i Nordøstsjælland faldt det på et tidspunkt helt naturligt at spørge borgerne - nemlig da jeg som lærer stod over for en gruppe ansatte, og skulle fortælle dem hvordan man skal skrive, hvis borgerne skal kunne læse og forstå budskabet. På et tidspunkt hvor mine argumenter godt kunne minde om påstande meldte følgende spørgsmål sig:

– Hvordan opfatter landets borgere egentlig administrationssproget?

– Synes de at det er vanskeligt at læse, upersonligt og uvenligt i sin tone?

– Og hvad mener borgerne om det sprog som sprogvidenskabens eksperter anbefaler?

I denne artikel beskrives den undersøgelse der fulgte som en konsekvens af disse overvejelser.

I undersøgelsen bliver borgerne i den nordøstsjællandske kommune bedt om at tage stilling til sproget i to forskellige breve – ét skrevet i administrationsprog og ét skrevet på almindeligt dansk, lad os nu kalde det normalsprog.

I undersøgelsen blev borgerne også præsenteret for en række af de udtryk og formuleringer som er karakteristiske for sproget i den omtalte kommune (og vel også for skriftsproget i mange andre kommuner).

Hvilke stiltræk skal undersøges?

Forud for undersøgelsen fandt jeg gennem en analyse af 150 breve fra tre forskellige forvaltninger i den pågældende kommune frem til karakteristiske stiltræk. Disse beskrives ganske kort i det følgende: Analysen viste at de ansatte i den nordøstsjællandske kommune benytter en syntetisk stil når de skriver breve til borgerne. Således bygges brevene op så omstændigheder, bestemmelser og præciseringer står først, mens hovedbudskabet set fra et læsersynspunkt står sidst i brevet. Også mange sætninger er bygget således op; udsagnsleddet står sidst i sætningen, mens lange forholdsordsled eller bisætninger placeres først i sætningen:

Under henvisning til Deres ansøgning/henvendelse af 01.09.1990 om udbetaling af børnefamilieydelsen under Deres ophold i udlandet da De er fuldt skattepligtig i Danmark, skal det hermed beklages, at De ikke opfylder alle betingelser for at modtage ydelsen.

Et andet træk ved brevene er den meget abstrakte stil. Den dannes først og fremmest ved hjælp af mange sætningsord (verbalsubstantiver) og sammensætninger med et meget abstrakt indhold fx: *visitationsudvalg, observationsperiode,*

observationsophold, fornødenheder, hjemskrivning. Denne type ord skaber en meget navneordsmættet og tungt for-døjelig stil. Ofte henviser de to ord-grupper til et indhold som kun fagfolk eller ansatte i systemet kender den nøjagtige betydning af.

Brevene fra kommunen er meget upersonlige. Da der er tale om breve fra en afsender til en modtager vil man naturligt forvente disse to størrelser re-præsenteret i teksten ved de personlige stedord. Imidlertid findes personlige stedord, 1. og 2. person ental og flertal praktisk taget ikke. For at undgå de per-sonlige stedord benytter skribenterne mange sætningsord af typen *henven-delse, modtagelse, optagelse, beklagelse* osv. De bruger også meget ofte den passive form af udsagnsordene, og endelig bruger skribenterne ordet man om sig selv: *Under henvisning til oven-nævnte er det med beklagelse, man må meddele Dem afslag på udbetaling af dagpenge.*

Den upersonlige stil skaber en di-stance mellem afsender og modtager - en distance som sammen med de øvrige stiltræk gør tonen i brevene uvenlig.

Endelig skal det nævnes at brevene indeholder en del kancellisløjfer af ty-pen: *En af bedømmelsesudvalget udar-bejdet betænkning.*

Spørgeskemaets udformning og resultater

Spørgeskemaet fylder i alt 8 sider. Den første side indeholder en række gene-relle spørgsmål om alder, køn, uddan-nelse, og borgerne bliver også spurgt om de forstår kommunens informati-onsannoncer i de lokale aviser. Disse annoncer er skrevet om så sproget lig-ger tættere på normalsproget. Det viser sig her at kun 7% af svarerne har van-skeligt ved at læse informationsannon-terne.

Besvarelsen af de generelle spørgs-mål giver ikke anledning til markante forskelle set i forhold til alder og køn. Derimod er uddannelsesniveaet gene-relt meget højt, hvilket man skal have in mente når resultaterne vurderes. Næsten alle svarere er mellem- eller højtuddannede.

De to breve der præsenteres i spørge-skemaet kan desværre ikke bringes her – det vil kræve for meget plads. Men in-teresserede kan få dem tilsendt hvis de kontakter mig skriftligt (adressen står til slut i artiklen). Begge breve er som sproghandlinger betragtet regulerende, og begge har en bred målgruppe. Det ene er skrevet i administrationsprog (admbrev), det andet i normalsprog (normbrev).

Sproget i admbrevet er typisk for de 150 breve der er analyseret. Det er uper-sonligt, afsenderen er skjult fx med *man*, i passivkonstruktioner og ved hjælp af sætningsord. Desuden indehol-der brevet mange ord hvis reference-ramme er uigennemskuelig for udenfor-stående (jf. eksemplerne nedenfor). Brevet er stilet til en Helle Mortensen.

Normbrevet er personligt (må ikke forveksles med privat), afsenderen er ikke skjult, der er sætningsord, men i et mere beskedent omfang end i admbre-vet, og brevet indeholder ikke ord som er vanskelige at forstå. Efter hvert brev stilles de samme spørgsmål som til admbrevet:

(Skemaet blev sendt ud til 64 bor-gere, 32 kom retur. Når tallene er min-dre end 100% og mindre end 32 skyldes det manglende svar. Se figur 1.)

Herefter følger i spørgeskemaet en række udtryk fundet i kommunens breve til borgerne. Hver enkelt formulering findes i en administrationsproglig udgave og i en normalsprogsudgave. Et enkelt emne er forsøgt isoleret i hver enkelt omskrivning. Således hvis fx

man i betydningen vi er ændret til vi, så er de eventuelle øvrige administrations-træk bevaret – fx sætningsordene.

Svarerne bliver i spørgeskemaet bedt

om at sætte kryds ved den formulering som de synes bedst om: – (Se figur 2.)

Spørgeskemaet blev som nævnt sendt ud til 64 borgere i kommunen. 50%

Spørgsmål	Svar	
	Admbrev	Normbrev
A Brevet er let at forstå.....	53%	100%
Brevet er ikke let at forstå.....	44%	0%
B Findes der ord i dette brev, som gør teksten vanskelig at læse? Giv eksempler.....	53%	0%
C Brevet er i sin tone positivt.....	44%	81%
Brevet er i sin tone negativt.....	50%	13%
D Hvilken af disse 4 beskrivelser kommer tættest på Deres personlige mening? (Kun ét svar):		
– Sagsbehandleren taler lidt ned til Helle Mortensen, men det er nu engang kommunens måde at udtrykke sig på.....	75%	50%
– Det er muligt, at Helle Mortensen betragtes som ligemand, men stilen i brevet kan give indtryk af noget andet.....		
– Helle Mortensen opfattes ikke som ligemand. Det kan man mærke på tonen i brevet.....		
– Brevets tone fortæller, at Helle Mortensen betragtes som ligemand.....	22%	50%
E Stilen i brevet indbyder Helle Mortensen til at kontakte sagsbehandleren og stille spørgsmål.....	22%	63%
Stilen i brevet indbyder ikke Helle Mortensen til at kontakte sagsbehandleren og stille spørgsmål.....	78%	37%

Fig. 1

Spørgsmål/formulering**Foretrukket af
antal svarere**

A	Forvaltningen vil foretage en genvurdering af Deres sag inden 4 uger efter modtagelsen af Deres klage	9
	Forvaltningen vil vurdere Deres sag inden 4 uger efter, at vi har modtaget Deres klage	23
B	Vi indsamler aviser og flasker om torsdagen hver 14. dag.	9
	Indsamlingen af aviser og flasker udføres om torsdagen hver 14. dag.	23
C	En af bedømmelsesudvalget udarbejdet betænkning	2
	en betænkning, som bedømmelsesudvalget har udarbejdet	30
D	De kan betale til hovedkassen her eller benytte vedlagte girokort.	19
	Betalingen kan ske til hovedkassen her eller ved benyttelse af vedlagte giroindbetalingskort.	12
E	Den mellem »Haveforeningen Lillelund« og Lillelund kommune indgåede kontrakt.	0
	Den kontrakt, som er indgået mellem »Haveforeningen Lillelund« og Lillelund kommune.	32
F	Under henvisning til ovennævnte er det med beklagelse, vi må meddele Dem afslag på udbetaling af dagpenge.	26
	Under henvisning til ovennævnte er det med beklagelse, man må meddele Dem afslag på udbetaling af dagpenge.	5
G	Andelsbeløbet bedes afregnet straks efter det i selskabsskattelovens §30, stk. 3 nævnte tidspunkt.	3
	Andelsbeløbet bedes afregnet straks efter det tidspunkt, der er nævnt i selskabsskattelovens §30, stk. 3.	29

(Fortsættes næste side)

H	Under henvisning til Deres ansøgning/henvendelse af 01.09.1990 om udbetaling af børnefamilieydelsen under Deres ophold i udlandet da De er fuldt skattepligtig i Danmark, skal det hermed beklages, at De ikke opfylder alle betingelserne for at modtage ydelsen.	3
	Det skal hermed beklages, at de ikke opfylder alle betingelser for at modtage børnefamilieydelsen under Deres ophold i udlandet, selv om de er fuldt skattepligtig i Danmark. Vi må således afslå Deres ansøgning/henvendelse af 01.09.1990.	29
I	Vi har d.d. modtaget anmeldelse af fravær samt anmodning om refusion fra Deres arbejdsgiver.	29
	Man har d.d. modtaget anmeldelse af fravær samt anmodning om refusion fra Deres arbejdsgiver.	2
J	I anledning af Deres ansøgning om udsættelse med indsendelse af selvangivelsen for indkomståret 1989 meddeles, at der er indført et nyt selvangivelses-system, som bl.a. indebærer, at lønmodtagere, pensionister m.v. først behøver at indsende selvangivelsen den 15. maj 1990.	8
	De behøver ikke at søge om udsættelse med indsendelse af selvangivelsen for indkomståret 1989. Der er således indført et nyt selvangivelsessystem, som bl.a. indebærer, at lønmodtagere, pensionister m.v. først behøver at indsende selvangivelsen den 15. maj.	24
K	De kan først fradrage de renter, der er tilskrevet i studietiden, når De har betalt de renter, som Hypotekbanken har tilskrevet.	27
	De renter, der er tilskrevet i studietiden, vil først kunne bringes til fradrag, når indbetalingen til Hypotekbanken har dækket de der tilskrevne renter.	5

kom tilbage. Jeg har haft kontakt med et af landets analyseinstitutter for at erfare om svarprocenten er acceptabel. Herfra har jeg fået det svar, at 50%, på bag-

grund af spørgeskemaets længde og indhold, er en tilfredsstillende svarprocent. Samtidig viste en gennemgang af spørgeskemaet også hurtigt, at der var

så høj en grad af entydighed i resultaterne, at de kunne bruges som grundlag for konklusioner.

Konklusion

Alle adspurgte forstår brevet skrevet i normalsprog, mens 44% synes at sproget i admbrevet ikke er let at forstå. Dette tal skal ses på baggrund af gruppens høje uddannelsesniveau. I en anden kommune med en anden befolkningssammensætning kunne man sandsynligvis vente en endnu højere procentdel positive svar her. Svarene viser også at administrationssproget er med til at skabe en uvenlig tone i kommunens breve. En tydelig tendens viser at administrationssproget er bærer af en myndighedsholdning. Flere føler at der tales ned til modtageren når dette sprog anvendes, end når normalsproget anvendes. Og endelig viser en tendens at normalsproget egner sig bedre til en dialog med modtageren end administrationssproget.

Svarene på de korte spørgsmål viser at kommunens borgere foretrækker normalsproget frem for administrationssproget. Tydeligst er holdningen til kancellisløjfer. Der er praktisk taget

enighed om at en bisætning er bedre end en sløjfe. Og noget nær enighed er der også om at bagvægt i en sætning er bedre end forvægt.

Det upersonlige sprog som det kommer til udtryk i brugen af *man* er også ifølge borgerne uheldig, ligesom det personlige sprog foretrakkes frem for passiv og sætningsord. Man kan altså konkludere at fagfolkene fra det sprogvidenskabelige område har givet nogle forslag som meget godt falder i tråd med hvad borgerne synes.

På baggrund af svarene i forbindelse med de to breve er det dog bemærkelsesværdigt at 50% synes, at der også med normalsproget tales ned til brevets modtager, ligesom 13% synes at der i dette brev er en negativ tone. Det kan skyldes at borgerne opfatter kommunen/systemet som en institution der i det hele taget føler sig hævet over den almindelige borger og derfor også taler ned til ham eller hende. Det vil her være naturligt at diskutere det offentliges, i dette tilfælde kommunens, problem der følger af at institutionen på én gang skal være et serviceapparat og en myndighed. Min undersøgelse viser at den mest opfattes som det sidste.

*Ingrid Sørensen, f. 1954
cand. phil.,
sprogkonsulent
(Solbakken 51, 2840 Holte)*

Var Jesus en pædagog?

I Mål & Mæle 4/93 diskuterer Ole Tøgeby, hvor vidt Jesus kunne anses for at være et sludrehoved. Konklusionen synes at være, at Jesus ikke var et sludrehoved, hvad jeg nu heller ikke vil anse Ole Tøgeby for at være. Det peger imidlertid hen på et andet spørgsmål: Er Jesu og Ole Tøgebys forestillinger om, hvad der er sludder og hvad der giver mening, de samme?

I artiklen diskuterer Tøgeby begrebet *tekstkompetence*. Først defineres *grammatisk kompetence* som evnen til at formulere disse regler. Tilsvarende defineres *tekstkompetence* som evnen til at »afgøre om en historie giver mening, om den har begyndelse og slutning, om den overholder reglerne for sammensætning af sætninger til en tekst« (s.8). Dette undersøges nu i tre versioner af den samme tekst, Jesu lignelse om kongesønnens bryllup som den gengives i henholdsvis Mattæusevangeliet, Lukasevangeliet og det gnostiske Thomasevangelium. Konklusionen er, at man ved hjælp af sin indbyggede tekstkompetence kan se, at Mattæus og Lukas må have taget fejl; teksterne er usammenhængende og med logiske brist. I modsætning til dette er Thomasevangeliet »en sammenhængende og acceptabel historie« (s.14).

Er det imidlertid muligt at bruge tekstkompetencebegrebet så uhistorisk? Kan vi forvente, at det, som en dansk sprogprofessor anno 1994 oplever som logisk, sammenhængende og meningsfuldt, vil være det samme, som en jødisk tømrrer oplevede logisk, sammenhængende og meningsfuldt for næsten 2000 år siden? Det synes ikke

umiddelbart indlysende og slet ikke, når denne tømrrer påstod, at han var Guds søn og verdens frelser! Kan en sådan person forventes at følge Ole Tøgebys logik? Næppe, og det er måske årsagen til, at vi stadig er facineret af og fordyber os i Jesu ord, medens det er mere tvivlsomt, om menneskeheden om 2000 år stadig vil kredse om Tøgebys udsagn.

Religiøse udsagn har det i det hele taget med at overskride dansk gennemsnitsrationalitet. Nogle af dem forsøger temmelig bevidst at gøre det. Tydelige eksempler på dette er f.eks. zenbuddhistiske såkaldte *koans*, der netop vil bryde enhver normalsprogelig logik: »Du kan lave lyden af to hænder, der klapper. Hvad er lyden af én hånd, der klapper?«. Her er det vist på sin plads at mobilisere tekstkompetencen! Hvis man brugte tid på at grave i diverse religiøse traditioners skrifter, ville tekstkompetente mennesker hurtigt kunne få problemer, hvis deres udgangspunkt vel at mærke var dansk gennemsnitslogik anno 1994.

I sin analyse af lignelsen taget Tøgeby det for givet, at Jesus var en god pædagog, der ville kommunikere en letforståelig pointe til sine tilhørere. Dette er imidlertid ikke evangeliernes selvforståelse. Man kan her tænke på lignelsen om sædemanden, der fremprovokerer et spørgsmål fra disciplenerne omkring lignelsernes funktion. Jeg citerer i det følgende fra Mattæus 14 vers 10-16 i den ny oversættelse (de parallelle fremstillinger finder man i Markus 4, 10-12 og Lukas 8, 9-10):

Disciplenerne kom hen til ham og spurgte: »Hvorfor taler du til dem i lignel-

ser?« Han svarede dem »Jer er det givet at kende Himmerigets hemmeligheder, men de andre er det ikke givet. For den, der har, til ham skal der gives, og han skal have overflod; men den, der ikke har, fra ham skal selv det tages, som han har. Derfor taler jeg til dem i lignelser, fordi de ser og dog ikke ser, og hører og dog ikke hører og heller intet fatter. På dem opfyldes den profeti af Esajas der siger:

I skal høre og høre, men intet fatte
I skal se og se, men intet forstå.
For dette folks hjerte er dækket med fedt,
og med ørerne hører de tungt,
og deres øjne har de lukket til,
for at de ikke skal se med øjnene,
høre med ørerne og fatte med hjertet
og vende om, så jeg må helbrede dem.

Salige er jeres øjne, fordi de ser, og jeres ører, fordi de hører. For sandelig siger jeg jer: Mange profeter og retfærdige har længtes efter at se det, I ser, og fik det ikke at se, og høre det, I hører, og fik det ikke at høre.«

Når dette er teksternes selvforståelse af lignelsernes funktion skal man ikke forvente den pædagogiske klarhed som synes at være styrende for Togeby læsning. Det svarer til at kritisere et modernistisk digt på grundlag af den almene grammatiske kompetence.

Det næste spørgsmål bliver imidlertid, om teksterne hos Mattæus og Lukas er så usammenhengende, som Togeby hævder. Også her er det den historiske bestemmelse af tekstkompetencebegrebet, der er problemet, hvad jeg vil forsøge at vise i analysen af Mattæus' version. I lignelsen om Kongesønnens bryllup bliver tilfældige mennesker indbudt til brylluppet. Én af dem har imidlertid ikke bryllupsklædningen på og bliver smidt ud med fuld musik. Det op-

laves naturligvis som en urimelighed, hvad Togeby også bemærker: »Den største fejl ved historien er den at kongen er så lunefuld og uretfærdig mod den arme, tilfældige, fattige, gode eller onde, stakkel der ikke havde bryllupsklædning på. Man kan jo ikke indbyde den første den bedste man møder, til kom-som-du-er-party, og så, når folk kommer som de er, skælde dem ud for ikke at have pænt tøj på. Det er en fæl practical joke, eller uretfærdigt og ulogisk« (s.9). Sådan må det naturligvis opleves. Men hvorfor var det kun én af de tilfældige indbudte, som ikke havde sin bryllupsklædning på? Af den simple grund, at de andre havde modtaget den fra kongen. Ved store bryllupper var bryllupsklædningen værtens og ikke gæsternes forpligtelse. (Se f.eks. Studiebibelen (red. Thoralf Gilbrant), bind 1, s. 469.) Manden, der bliver smidt ud, viser den uhørte mangel på høflighed ikke at tage den bryllupsklædning på, som kongen har givet ham. I lignelsen viser kongen sig endda som en, i feudal sammenhæng, utrolig mild og forstående hersker. Kongen forhører sig først om årsagen til, at manden ikke har bryllupsklædningen på. Da han derefter tier, er uforskammetheden så stor, at kongens reaktion er fuldt ud logisk og forståelig.

Lignelsen er fortalt ind i en sammenhæng, hvor Jesus har en kraftig diskussion med ypperstepræsterne og farisæerne, folkets religiøse ledere. I evangeliets selvforståelse må de opfattes som havende sagt nej til kaldet fra den Himmelske Konge og nu går indbydelsen derfor ud til andre. For evangelisten og hans første (kristne) læsere var det afgørende spørgsmål, om folk sagde ja eller nej til Guds rige, hvad der i deres forståelse var et ja eller nej til menigheden (på græsk ekklesia). Mange var blevet inviterede, men en del havde

valgt at sige nej og var derfor ikke blevet en del af menighedens fællesskab. Konklusionen, at mange er kaldende, men få er udvalgte (græsk: eklektói), er derfor ikke så urimelig for Mattæus læsere, som den kan opleves idag.

Et ahistorisk tekstkompetencebegreb, der er ufølsomt overfor forskellige teksters forskellige logikker, vil meget nemt kunne finde brudflader i tekster, der af andre læsere, som historisk og

tankemæssigt er tættere på teksten, vil opleves som aldeles logiske og sammenhængende. Hvis man som dansker bruger sin grammatiske kompetence på en serbo-kroatisk tekst vil den opleves som meningsløs. Tilsvarende vil en næsten 2000 år gammel bibelsk tekst meget ofte opleves som Jesu og Ole Tøgebys logik er ikke nødvendigvis den samme.

*Bent Bjerring-Nielsen, f. 1958
Højskolelærer, cand. mag.*

Mål & Mæle

ISSN nr. 51 45 27

*Redaktion: Carsten Elbro,
Erik Hansen, Ole Tøgeby.*

Grafik: Hanne Simone

Ekspedition og tryk:

Elbro-Tryk

Håndværkervej 10

Postbox 3072, 6710 Esbjerg V

Giro 747-3494

Telefon 75 15 43 60

Mål & Mæle udkommer 4 gange om året, og abonnementsprisen er kr. 148,00 pr. årgang. Man kan tegne abonnement ved at skrive eller ringe til Elbro-Tryk. Hertil retter man også henvendelse om adresseforandring eller fejl ved bladets levering. Eftertryk af tekst og illustrationer er tilladt når kilden angives.

Spørgsmål til læserbrevkassen samt manuskripter til Mål & Mæle sendes til: Pernille Frost, Institut for Nordisk Filologi, Københavns Universitet, Njalsgade 80, 2300 København S.

Om edb-forkortelser

At forkorte hyppigt anvendte eller faste udtryk er en meget gammel foreteelse, som vi kan finde belæg for mere end to tusind år tilbage. Der er imidlertid sket en eksponentiel tilvækst i vort århundrede, ikke mindst inden for fagsprog. Så hurtigt, som det har udviklet sig, har normsætningen ikke kunnet nå at holde trit med den faktiske udvikling.

Over 15.000 edb-forkortelser

Jeg fokuserer på forkortelser inden for edb-området, som har udviklet sig eksponentielt i løbet af det sidste halve århundrede. I løbet af to år har jeg samlet over 15.000 forkortelser til Gads edb-forkortelsesordbog. Dette kan synes af meget, når man sammenligner med, at Politikens forkortelsesordbog kun har 5.000 forkortelser fra alle områder, men alligevel er min samling langtfra udtømmende. Der kommer konstant nye til, og mange gamle er blevet overset eller simpelthen udeladt, fordi jeg ikke har kunnet fastslå oprindelsen. Jeg gætter på, at der er op mod et 6-cifret antal edb-forkortelser i omløb, hvoraf hovedparten er engelske.

Normer

Der findes kun få egentlig forbindtlige regler for dannelse og brug af forkortelser i almindelighed, men dog en række anbefalinger, der tilstræber opnåelse af en ensartethed, hvilket er af betydning, hvis brugen af forkortelser ikke skal hindre kommunikationen af et klart budskab. De retningslinier, der kan opstilles, er baseret på tendenser i den hidtidige brug, på opnåelse af konsekvens

og undgåelse af misforståelser, hvilket også indgår i anbefalinger fra Dansk Sprognævn («Forkortelser i hverdagen», 1989) og andre vejledninger (fx »Håndbog i Nudansk«. Politikens Sprogbrugsleksikon, Kbh. 1988). Men der findes helt faste normer for forkortelse af måleenheder og fysiske størrelser, der bruges internationalt (fastlagt gennem ISO, International Standardization Organization, DS, Dansk Standard, mfl.). Inden for edb finder vi imidlertid i udstrakt grad en faktisk anvendelse (*usus*) af forkortelser i modstrid med normen.

Kontekstsensitivitet

I praksis er mange forkortelser afhængige af sammenhængen (kontekstsensitive). Hvis der eksempelvis er tale om overførsel af data over en transmissionskanal, har *kilo* betydningen 1000, og man måler altid datatransmissionshastighed i bit per sekund, således at *kb/s* her betyder *kilobit per sekund*. Hvis der derimod tales om et indre lager på *640 kb* i en computer, kan man ud fra sammenhængen og med den fornødne baggrundsviden konstatere, at betydningen her er 640 Kilobytes = $640 \cdot 1024$ bytes. Der burde efter normen have stået 640 KB. Forståelse af forkortelsens betydning kræver altså en sammenhængsforståelse. Men i mange tilfælde kan det desværre ikke ud fra sammenhængen afgøres, hvilken af flere mulige betydninger en forkortelse er brugt i.

Reklamernes brug af forkortelser er overdreven, og formålet kan ikke være at kommunikere et klart budskab, da

endog vi edb-folk ikke forstår det hele. Meget *kan* heller ikke forstås, da der i mange tilfælde er tale om »private« eller firmainterne forkortelser eller modelbetegnelser, hvis betydning fortaber sig i det dunkle.

Dannelse af forkortelser

En forkortelse indeholder en delmængde af det oprindelige udtryks bogstavbestand. I sjældnere tilfælde er der dog i forkortelsen tilføjet bogstaver, der ikke forekommer i det oprindelige udtryk, med henblik på at opnå en udtalelig forkortelse. Hvor formålet med en forkortelse oprindeligt kunne begrænses til plads- og evt. tidsbesparelse, må vi inden for edb-området konstatere, at formålet i en række tilfælde også har været at danne en kort, prægnant betegnelse, som var anvendelig som egenavn for et begreb.

Den hyppigste forkortelsesmåde er udeladelse (*suspension*), hvor slutningen af et ord udelades (her kan nævnes de forkortelser, der består af begyndelsesbogstaverne i de enkelte ord, fx DOS = Disk Operating System). Ved sammentrækning (*kontraktion*) medtages et ords begyndelse og slutning i forkortelsen (fx måleenheden Hz = Hertz). Undertiden er der tale om en kombination af disse to principper (fx Mbx = mailbox).

Man udelader aldrig det, der er første bogstav i det uforkortede ord. Ved sammensatte navneord repræsenteres hvert led i forkortelsen, fx DB = database.

Forkortelse af forkortelser

Et helt specielt fænomen er dannelsen af forkortelser af forkortelser, fx VLB = VL-bus (VESA local bus), hvor VESA (Video Electronics Standards Association) forkortes til V, eller SMF (Standard MIDI Files), hvori indgår MIDI (Musical Instrument Digital Interface).

Forkortelser bliver til nye ord

Der findes også ord, hvor det mere eller mindre er gået i glemmebogen, at de oprindelig er forkortelser; fx radar (radio detecting and ranging) og modem (modulator/demodulator). Sådanne ord antager karakter af almindelige ord og udtales, bøjes og behandles som almindelige ord.

Falske forkortelser

Der findes bogstavsammenstillinger, der ligner forkortelser, men som i virkeligheden ikke er det. Eksempelvis har firmaet DEC (Digital Equipment Corporation) fået indregistreret AXP som varemærke, men efter mine undersøgelser er jeg nået til den konklusion, at det ikke er en forkortelse for noget som helst, men må betragtes som et navn. X er ikke en forkortelse, men en betegnelse i forbindelse med X-terminaler (en skærmtipe) og fx X.25 (datanetstandard). Ligeledes er mange computere forsynet med modelbetegnelser, der ligner forkortelser, men som ikke har anden betydning end at tjene til at adskille modellerne fra hinanden; eller de har en firmaintern oprindelse, hvis betydning er uden interesse for offentligheden. Det kan være bogstaver, der viser sig at være ophavsmandens for-bogstaver; »barnet skulle jo have et navn«. Der findes således en del intetsigende forkortelser og betydningsløse bogstavsammenstillinger, som uden videre har kunnet glide med ind i mængden af betydningsbærende forkortelser, fordi man inden for edb-verdenen har vænnet sig til, at det vrimler med så mange forkortelser, at man slet ikke spørger om, hvad de betyder.

Accept af uforståede forkortelser

Jeg har efter foredrag spurgt mine medtilhørere, om de forstod alle de forkor-

telser, der blev brugt, og svaret har været, at det gjorde de ikke, men der er heller ikke nogen, der har spurgt. Hvis man på den anden side spørger en foredragsholder, hvad fx TCP/IP betyder, vil man som svar få at vide, hvad det er, nemlig netværksprotokoller («kommunikationsregelsæt») til sammenkobling af inhomogene systemer i et lokalnet, men man får næppe at vide, hvad bogstaverne betyder. (TCP/IP = transmission control protocol, Internet protocol).

En af mine kolleger spurgte en firma-repræsentant, hvornår en bestemt facilitet ville være til rådighed i vort programudviklingssystem. Svaret lød: »Den er med i næste SDK«. Jeg spurgte kollegaen, om han havde forstået, hvad der blev sagt. »Ja, det er med næste gang«. Men selve forkortelsen for Software Development Kit havde han ikke forstået, viste det sig. Edb-folk værner sig til, at der er så mange forkortelser, de ikke forstår, at de forsøger at få en mening i helheden uden at forstå detaljerne.

Forkortelser for forkortelsens skyld

Nogle forkortelser bunder i spøgefuldhed eller – om man vil – nonsens. Dette er et fænomen, der især er udbredt inden for UNIX-verdenen, såsom styresystemet GNU, der står for Gnu is Not Unix, selv om det ikke er så langt fra at være UNIX (et styresystem). GNU er samtidig en »endeløs forkortelse« (rekursivt akronym), hvor første bogstav står for akronymet selv! YAPT = yet another patch tape (bånd med lappeløsning til program). AWF er en Amazingly Workable Formatter, altså et formatteringsprogram, som forunderligvis virker. Perl er navnet på et *practical extraction and report language*, men det er faktisk ophavsmanden selv, der har dannet det

alternative øgenavn *pathologically eclectic rubbish lister*, men associationen til en programmerings-»perle« har givetvis også været tilstræbt. Bag navnet TWAIN gemmer sig såmænd blot: Tool-kit Without An Interesting Name.

Forkortelsen bliver et nyt navn

Forkortelserne får status af selvstændige ord eller navne. Det kan i mange sammenhænge være vigtigere at vide, hvad en forkortelse dækker over, fremfor hvordan den er opstået, og hvad bogstaverne egentlig dækker over.

Mange ejere af videorecordere kender et SCART-stik som navnet på en stiktype, og selv fagfolk betragter det som blot et navn uden at vide, at det dækker over den organisation, der har indført denne de facto-standard, nemlig Syndicat des Constructeurs d'Appareils Radio-récepteurs et Téléviseurs, hvilket også kan være ligemeget for forståelsen; oplysningen har primært etymologisk relevans. PCMCIA er navnet på eksterne indstikskort til bærbare computere, og det dækker også over en organisation, nemlig Personal Computer Memory Card International Association.

Brug af punktum

Der er nogen vaklen mht., hvornår der anvendes forkortelsespunktum, men generelt udelades punktum i de allerfleste forkortelser bestående af store bogstaver, dvs. initialforkortelser for egenavne og fællesnavne. Internationale forkortelser for måleenheder skal altid skrives uden punktum. Det må konstateres, at forkortelsespunktum sædvanligvis ikke forekommer i edb-forkortelser og slet ikke i forkortelser med store bogstaver, hvilket er den langt overvejende del.

Ved sammentrækninger, hvor det oprindelige ords begyndelse og slutning er

bibeholdt, sættes punktum: ca. = cirka, nr. = nummer.

Udtale

Almindeligt forekommende forkortelser (sædvanligvis med små bogstaver), der afsluttes med punktum, samt måleenheder (uden punktum) udtales som det uforkortede ord, fx ca. /sirka/, KB /kilobajt/.

Forkortelser bestående af store bogstaver siges oftest bogstav for bogstav (*bogstavudtale*, fx CPU /se pe u/ (central processing unit), BEC /be e se/ (British Electrotechnical Committee eller Bankernes Edb-Central)), men når der er vokaler til stede, der muliggør det, udtales de undertiden også som et nyt ord (*ordudtale*, fx CAD/CAM /kad kam/ (Computer Aided Design/Computer Aided Manufacturing), ISAM /i-sam/ (Indexed Sequential Access Method)). Generelt anvendes bogstavudtale ved forkortelser på 2 bogstaver (også selv om de ville kunne udtales, fx OS = Operating System) og ordudtale ved forkortelser på mere end tre bogstaver (forudsat det drejer sig om stavelser[r], der kan udtales). For forkortelser på tre bogstaver, der kan udtales, kan der ikke udledes nogen regler, idet både bogstav- og ordudtale forekommer, men sædvanligvis kun én af tingene i det konkrete tilfælde. MOS (Metal Oxide Semiconductor) udtales altid /måss/ med ordudtale, men selv om ordudtale var mulig, udtales databasesystemet IMS (Information Management System) altid med bogstavudtale på både dansk (/i æm æs/) og engelsk (/aj æm æs/).

Brud på C-udtalereglen

CICS (Customer Information Control System) udtales både på dansk og engelsk /kiks/ på trods af, at c ellers udtales /s/ foran fortunevokaler (fx cen-

trum, cirkus, cykel, Cæsar, cølibat) og kun /k/ foran bagtungevokaler (fx café, computer, cursor) og foran konsonant (fx clear) og i udlyd (fx basic). (Dog gælder konsonantreglen ikke i engelske ord med ch (fx change, chin), medmindre det drejer sig om græsk-afledte ord, hvor ch er en transskription af det græske khi (χ) (fx Christmas /kr-/)).

Engelsk/ikke-engelsk

I nogle tilfælde kan praksis være forskellig; således ISO (International Standardization Organization) sagt som enkeltbogstaver på engelsk /aj æs øu/, men udtalt som nyt ord (altså ordudtale) på fx dansk /i-so/. Firmanavnet IBM (International Business Machines) siges på engelsk /aj bi æm/, men på fx dansk, tysk og fransk /i be æm/. Det er en firmanorm, at det enkelte lands nationale udtale anvendes, men med den stigende indflydelse fra engelsk sprog er det udbredt at bruge den engelske udtale også i Danmark og Tyskland, men næppe i Frankrig.

Kombineret udtale

Sammensættes flere forkortelser, der også findes selvstændigt, bibeholdes deres oprindelige udtale. Eksempel: DR (Digital Research) har bogstavudtale, DOS (Disk Operating System) har ordudtale, og sammensætningen DR-DOS har kombineret bogstav- og ordudtale: /de er dåss/. Den kombinerede udtale kan imidlertid også forekomme i forkortelser, der ikke er sammensat af andre, fx EBCDIC (Extended Binary-Coded Decimal Interchange Code): /e be se dik/ ell. /æbse dik/.

Sidestillede udtaler

Almindeligvis må det påregnes, at en forkortelse med ordudtale udtales på det sprog, som den tekst, hvori den forekommer, er affattet på, men den intense

påvirkning fra engelsk gør, at en engelsk udtale af en forkortelse kan eksistere sidestillet med en fx dansk udtale, eksempelvis i WABI (Windows Applications Binary Interface) udtalt /va:bi/ eller /wå·bi/. Man måtte forvente, at COSE (Common Open Software Environment) blev udtalt /køus/ ligesom verbet *to cose*, men i USA bruges udtalen /køuzi/ som i adjektivet *cosy*.

Forkortelsen er blevet selvstændigt ord

Når en forkortelse har fjernet sig fra den fuldstændige form, så den bærer betydningen i sig selv, anvendes normalt en national udtale (radar, modem, ISAM); der er dog enkelte undtagelser, fx hi-fi, /hajfaj/ (af eng. high fidelity). Størsteparten af disse ord er sammentrækninger, hvor hele bogstavgrupper bestående af både konsonanter og vokaler er bevaret uændret, fx også *pixel* (*picture element*), *telex* (*teletypewriter exchange*).

Konstrueret udtale

Det er en sjældenhed, at en forkortelse udtales som et ord, selv om den mangler de fornødne vokaler til egentlig at kunne udtales, men et kendt eksempel har vi i SCSI-bussen (Small Computer System Interface), som ud over /æs se æs i/ også udtales /skasi/ og /skarsi/ og på amerikansk /skassi/, /skåssi/ eller /skusi/. Databasegrænsefladesproget SQL (Structured Query Language) udtales på dansk altid /æs ku æl/, men på engelsk kan man ud over bogstavudtale også finde ordudtalen /si·kwel/.

Bevidste dannelser

Forkortelser skabes ofte bevidst, så de kan udtales, dvs. navngivningen af et apparat eller fænomen justeres, indtil den tilhørende initialforkortelse er udtalelig. I COBOL (Common Business

Oriented Language) er det første O ikke et initialbogstav, men er med i forkortelsen for at den kan udtales. Database-systemer har tit et forkortelsesnavn, der skal kunne udtales, fx ADABAS (Adaptierbares Datenbanksystem) og Ingres (Interactive Graphics and Retrieval System), hvor rene initialforkortelser (såsom ADBS og IGRS) nok ville være upraktiske.

Bøjning

Dansk flertal på -'er og engelsk flertal på -s:

Især forkortelser, der har vundet større udbredelse, har fået en dansk flertalsform. Det almindeligst brugte er at sætte en apostrof mellem forkortelsen og flertalsendelsen, især når forkortelsen ikke udtales (eller ikke kan udtales), som om det var et selvstændigt ord, men ender forkortelsen på forkortelsepunktum, udelades apostroffen. Når de samme ord forekommer i en engelsksproget tekst, har de flertalsendelsen -s. *Eksempel:* PC, da. flt. PC'er, eng. flt. PCs.

For de fleste forkortelsers vedkommende finder man den praksis (usus), at flertalsformen er lig entalsformen, altså uden flertalsendelse, og da må konteksten afgøre, om forkortelsen dækker over en entals- eller en flertalsform, men de samme forkortelser kan lige så vel findes med flertalsendelse, og da finder vi i usus både lille og stort flertals-s (fx PIWS ell. PIWS (Photo-CD Imaging Workstations)), men med overvægt mod lille -s (fx SIMMs, Single Inline Memory Modules), især når forkortelsen er et »kendt« begreb, hvor forkortelsens oprindelse er gået mere eller mindre i glemmebogen, og forkortelsen har en vis status af selvstændigt ord.

En forkortelse som *modem* (af modu-

lator/demodulator) fungerer, som var det et selvstændigt ord. Ifølge retskrivningsordbogen hedder det i flertal på dansk *modemer* eller *modemmer*, men usus *modem'er* ses også; eng. flt. *modems*.

Sprogudviklingen går til tider sine egne veje. Således er det inden for de seneste år blevet almindeligt at sige en PC'er (Personal Computer) i ental og PC'ere i flertal, hvorimod en tilsvarende udvikling næppe er tænkelig for forkortelser som CPU (Central Processing Unit) og PBX (Private Branch Exchange, privatcentral). Det må dog påpeges, at dansk retskrivning kun tillader ental PC, flertal PC'er.

Uden flertal eller med omskrivning:

En række forkortelser kan i medfør af deres betydning ikke forekomme i flertal.

Forkortelsen RAM (Random Access Memory) kan kun bruges som et entalsord: »Jeg har meget RAM i min PC«, »RAM'en var ikke stor nok til programmet«. Hvis man imidlertid har flere enheder af RAM, kan dette kun udtrykkes ved en omskrivning: RAM-moduler (fx SIMM), RAM-lagre mfl.

Bestemthedsformer:

Forkortelser, der på dansk kan sættes i flertal med endelsen *-[']er*, kan sættes i bestemt form ental ved at tilføje *-[']en* (eller *-[']et*) og i bestemt form flertal ved at tilføje *-[']erne*. Apostrof anvendes ikke ved forkortelser, der har fået status som selvstændige ord (såsom *telex*, *pixel*, *modem*), eller som ender med forkortelsespunktum. Eksempler: CPU'en, CPU'erne; PC'en, PC'erne; modem[m]et, modem[m]erne.

Sammensætninger

I sammensætninger med forkortelser bruges der bindestreg, fx *edb-mand*, CPU-kort. Der skal bruges bindestreg, også hvis forkortelsen er sidste led i sammensætningen. Forekommer forkortelsen inde i en sammensætning, er der bindestreg på begge sider (fx *præ-edb-tiden*). En nyere tendens er at skrive sammensætninger i adskilte ord ligesom på engelsk, men det er ikke tilladt i dansk retskrivning (Det hedder eksempelvis *mikrocomputer*, altså i ét ord og *ikke to* som på engelsk.).

Når flere forkortelser støder sammen, findes i usus både mellemrum og bindestreg som adskillelæstegn, fx *MS DOS* eller *MS-DOS* (Microsoft Disk Operating System). I hvert fald på dansk må det tilrådes at sætte en bindestreg. Mere problematisk bliver det, når mange forkortelser støder sammen, og nogle er mere sammenhørende end andre. I en autentisk annoncetekst findes teksten *Simtel MSDOS CDROM*. Dette må tolkes således, at firmaet Simtel tilbyder en CD-ROM (Compact Disk Read Only Memory) med programmer, der kan køre under styresystemet MS-DOS. Det er usædvanligt, at MSDOS og CDROM er skrevet uden skilletegn, men skal vi gisne om årsagen, må det skyldes, at man er vant til at bruge mellemrum som skilletegn i MS DOS og CD ROM, og da de to sammenhørende enheder nu skal adskilles fra hinanden, vælger man mellemrumstegn og sammenbinder så de sammenhørende enheder ved at udelade skilletegnet mellemrum.

Ofte er det »glemt«, hvad en forkortelse egentlig står for, således at man kan komme ud for »dobbeltkonfekt«-sammensætning (pleonasme), som i udtrykket *ACAU unit* (ACAU = Automatic Calling and Answering Unit; når forkortelsen ekspanderes, forekommer unit dobbelt). Et andet eksempel er

SIMM-modul (Single Inline Memory Module-modul).

Forkortelsernes sproglære

Den tekniske udvikling har givet os en lang række nye forkortelser, der til dels har deres eget regelsæt mht. orddannel-

se, udtale og sprognormer. Vi kan lige så godt først som sidst indse, at de udgør den nye trend.

*Hans Christophersen
f. 1952
programmør*

Skriv rigtig dansk

efter William Safire: »Rules for Writers« (1988)

1. Sammenblanding af udtryk hører til en af de almindeligste sprogfejl.
2. Passivformer bør tilstræbes at blive undgået.
3. Medmindre det ikke er misvisende, skal man ikke bruge nægtende udtryk, der ikke fører til klarhed.
4. Husk, at sætte komma foran *at* undtagen foran et udsagnsord i navneform.
5. Læs omhyggelig korrektur for at se om har glemt et ord.
6. Ved gennemlæsning af din tekst vil du ved gennemlæsning opdage en hel del gentagelser der kan undgås ved gennemlæsning af din tekst.
7. En forfatter må ikke ændre din synsvinkel midt i en sætning.
8. Og en sætning må ikke begynde med et sideordningsbindeord.
9. Spar på udråbstegn!!!
10. (Husk også at spare på parenteserne [også de kantede], for de forvirrer (som oftest) kun læserne).
11. Måske de fleste forbeholdende udtryk kan nok næsten altid sagtens udelades, så din tekst jo sikkert virker lidt mere overbevisende.
12. Efter at have skrevet teksten skal alle ordene hænge sprogligt sammen.
13. Henførende sætninger bevirker fejl, der ikke står på deres rette plads.
14. At fejlcitere er at rette smed for bager.
15. Skriv rimelig tjekket og vær forsigtig omkring modeudtryk der er in.
16. De tillægsagtige tilbagevisende stedord kræver altid sin styrelse i ental.
17. Man bør drage foranstaltninger for fejlbrug af faste forbindelser.
18. Sidst, men ikke mindst, sky klicheer som pesten og find bæredygtige alternativer.

*Søren Brandt, f. 1939,
har i nogle år skrevet
Weekendavisens sprogrubrik,
hvorfra ovenstående stammer.*

Løsninger til Sprogviden

1. Udsagnsordet *holde* ligner *kalde* osv. mere end *falde* gør det:

kalde – kaldte – kaldt
holder – holdt(e) – holdt
falde – faldt – faldet

Formen *faldet* gør at *falde* ikke så let tiltrækkes af *kaldemønsteret*.

2. *London's forstæder* er ukorrekt. Læs om brug af apostrof i Ret-skrivningsordbogen side 516-17.

3. *Pebernødsaks* og *kejsersnitter* (bager), *fodpanelstige* (maler), *diamantolie* (glarmester), *ledningsstrækker* (elektriker), *pebernødtræ* (snedker og tømrer), *klangfedt* (jern og metal).

4. *Futharken* er navnet på de nordiske runealfabeter. Navnet er sammensat af navnet på de første seks runer:

f - u - þ - a - r - k

5. Ikke alle skelner mellem *en sådan* og *sådan en*. Hvis man skelner, så er *en sådan* et mere formelt udtryk end *sådan en*. *Prinsessen burde gifte sig med en sådan mand. Camilla ville gerne gifte sig med sådan en mand.* Desuden bruges *sådan en* ofte vurderende, *hun ville ikke lege med sådan en (som Jens), han havde sådan en forkølelse*, hvorimod *en sådan* angiver kategori snarere end kvalitet, *en sådan beskæftigelse gavner kun importen*.

6. Enten 'en bestemt, den samme hver uge' (*han* må lære at passe bedre på), eller 'en eller anden, forskellige fra uge til uge' (*de* må lære at passe bedre på).

7. *Fingeren*, *Kno* og *Øjet* er ikke danske stednavne.

8. Noget, som altid har irriteret mig, er, at man aldrig kan få at vide, hvilke af de nye bøger der bliver nedsat, en måned efter at man har betalt fuld pris for dem.

9. Fordi mange forskellige ord udtales ens på moderne kinesisk. For eksempel er der 13 forskellige ord og skrifte tegn, som alle lyder »jén« ('forske', 'flamme', 'salt', 'tale'...). Hvis lyden var mere afgørende for skrivemåden, ville for mange ord skulle skrives på samme måde, og det ville gøre det besværligt at læse. Når kinesere taler sammen, er problemet mindre, fordi situationen er en støtte til at afgøre, hvad der menes.

10. Navnet betyder 'strømpebånd' eller 'livrem'. *Øl* (med langt ø og stød) betyder 'rem'. Hoseølen var den rem man vikledede om læggene uden på buksebenene, eller den rem som holdt bukserne oppe. Landsbyen *Hossel* eksisterer for resten ikke!

Sprogviden

1. Udsagnsordet *holde* er ved at få en ny datidsform. Man hører tiere og tiere *holdte*: »han holdte godt fast, politiet anholdte to smuglere«. Det er ikke særligt mærkeligt, for der er næsten ingen ord der bøjes som *holde* og den nye bøjning går efter et velkendt skema:
kalde – kalder – kaldte – kaldt
På samme måde bøjes fx *hælde, melde, rende, vende*. Men hvorfor får vi så ikke en ny datidsform af *falde*? Når *holdt* bliver til *holdte*, hvorfor bliver *faldt* så ikke til *faldte*?
2. I hvilke(t) af følgende skrivemåder er apostroffen brugt ukorrekt?
1930'erne, USA's forsvarspolitik, tv's udbredelse, London's forstæder, pc'en, SF'eren
3. Når den nye lærling skal drilles lidt, bliver han eller hun måske sendt i byen efter en pose flagstangsfrø eller en kasse messinghuller. I hvilke fag kan man blive sendt ud for at hente disse genstande: *pebernødsaks, fodpanelstige, diamantolie, ledningsstrækker, kejsersnitte, pebernødtræ, klangfedt*?
4. Hvad er en *futhark*?
 - a. en ondartet betændelse i hestehov
 - b. nordisk runealfabet
 - c. økselignende våben fra vikingetiden
 - d. en art tundrafyr
5. Hvad er forskellene i betydning og stil mellem: »hun ville gerne have en sådan mand« og »hun ville gerne have sådan en mand«? Det er i orden at beskrive forskellene relativt generelt.
6. »Hver uge falder der en havnearbejder i vandet«. I denne sætning kan *en havnearbejder* betyde to ting. Hvilke?
7. Hvilke af følgende er ikke danske stednavne:
Albuen, Fingeren, Hals, Hovedet, Kno, Knæet, Nakke, Tarm, Øjet, Øret
8. Sæt korrekt grammatisk komma i følgende sætning:
Noget som altid har irriteret mig er at man aldrig kan få at vide hvilke af de nye bøger der bliver nedsat en måned efter at man har betalt fuld pris for dem.
9. De fleste kinesiske skrifttegn indeholder en kombination af lydangivelse og betydningsangivelse. Hvorfor er det praktisk på kinesisk?
10. Erik Klippings drost Niels Pedersen, som døde 1298, bar tilnavnet *Hoseøl*. Hvad betyder det?
 - a. fodsved
 - b. strømpebånd
 - c. brygger
 - d. den landsby der nu hedder *Hosel*?